

AZ ÖNÉLETRAJZ, AMINT ÍRJA ÖNMAGÁT

Alain Robbe-Grillet: *Le miroir qui revient*. Les Éditions de Minuit, Paris, 1984;
Angélique ou l'enchantement. Les Éditions de Minuit, Paris, 1987.

Alain Robbe-Grillet tíz regénye közül a legutóbbi, a *Djinn*, 1981-ben jelent meg. Három filmregénye, egy elbeszélés- és egy esszégyűjteménye is önálló könyvként került az olvasók elé. Legutóbb kiadott, *Angélique* című kötete elején háromrészesnek tünteti föl „romanesques” elnevezésű sorozatát. Saját bevallása szerint 1976 végén vagy 1977 elején fogott hozzá ehhez a vállalkozáshoz, és a második részt 1987. október 12-én fejezte be. A harmadik kötetet „egy szép napon megjelenendő” műként említi. Ennek címében – *La mort de Corinthe* – is szerepel az a személy, aki a két megjelent kötetben éppoly fontos szereplő, mint Alain Robbe-Grillet.

Nehéz és talán nem is fontos eldönteni, kettejük közül melyik fogható fel inkább a képzelet szülöttének. Corinthe megannyi korábbi alkotást földidéz, a *Les gomme*s című regénytől a *La belle captive* című filmig. Az elbeszélő „talán sosem, de legföljebb kisgyerekként találkozott” vele, de hihetőleg mégis Robbe-Grillet hasonmásának is tekinthető. Az író önéletrajznak nevezi legújabb művét, de egyszerűs mind azt is állítja, sosem szolt másról, mint önmagáról. Regényei összegabalyodnak önéletrajzával, s így új távlatba helyeződnek. Erősen személyesnek bizonyul mindaz, amit egykor szenttelenül tárgyiasnak vélték némely olvasói. Egyúttal az önéletrajz is regényszerűvé válik, hiszen emlékezni annyit jelent, mint kitalálni. Robbe-Grillet lépten-nyomon valamelyik regényének, vagy éppenséggel filmjének a világába vezet vissza önéletrajzának olvasóját.

„Alig látok különbséget regényírói és újabb, emlékező tevékenységem között. Az alkotóelemek mindenesetre ugyanolyan természetűek és ugyanabból az átlátszatlan kincsből vannak merítve.” A második kötet elején olvasható ez az önértelmezés. Indokoltsága kétségtelen, mivel az önéletrajzban jól fölismerhető Robbe-Grillet regényeinek jellegzetes szerkesztési módja. Távoli események kerülnek egymás közvetlen közelébe. Az egyik mondat 1983 októberére vonatkozik, melyet az író a kanadai Edmonton egyetemén töltött, a következő viszont már 1930-ról szól. Egymástól független helyzetek kapcsolódnak utólag össze. Az író apja a harctéren, 1914 novemberének közepén eltéved a ködben. Egy lánnyal találja szemben magát. Találkozásuk áttűnik abba a jelenetbe, melynek során Parsifalt Kundry próbálja megkísérteni, az a nő, akit a varázsló Klingsor küldött a hős ellen.

Az elbeszélés nem valahonnét valamilyen cél felé halad, inkább útvesztőhöz hasonlít. Sehova nem vezető ösvények – Heidegger szavával „Holzwege” – jelzik a történetmondás irányát. Minduntalan olyan helyzetbe torkollik a történet, amelyről már esett szó. E sajátosság mellett más jellegzetességek is az író regényeire emlékeztetnek. A látványyszerűség itt is döntő szerepet játszik. A nyelv szüntelenül a folytonosságot, a bizonyosságot tagadja. „Időről időre” vagy „meghatározatlan idő elteltével” történnek az események, a cselekvő azonossága pedig gyakran kétséges. Sok az általános alany, a

feltételes mód, a „mintha”-szerkezet és a vagylagos értelmezés. Sade, Wagner és Heidegger szelleme kísért. Ők az önéletíró fő ösztönzői.

Mi készítette az író emlékezésre? Az eredet tudata, mely nagyon erősen él benne. A két kötet terjedelmes része a szülőknek, sőt a nagyszülőknek az életéről szól. Robbe-Grillet fokozott jelentőséget tulajdonít a magával hozott örökségnek. Anyjáról például megjegyzi, hogy rendkívül érzékenyen fogta fel a sors adta jeleket, és ez alighanem breton sajátosság. Az önéletrajz nyomán teljesen nyilvánvalóvá válik, hogy a regények világa sokat köszönhet a gyerekkorban hallott legendáknak, a szülőföldön élt kelta eredetű lakosok helyi hiedelmeinek. Robbe-Grillet élményei legkorábbi éveivel függnek össze. Gyerekkorának világában érzi otthon magát, s ez a létforma tisztán mezőgazdasági jellegű. Értékrendje olyan életmódból származik, melyet nem érintett az iparosodás. Nem tud gépkocsit vezetni, és nem szövegszerkesztővel, de tollal ír.

Elődei közül Rousseau és Gide példája ösztönözhetette. Hozzájuk hasonlóan ő is önleplező módon idézi vissza a múltat. Abban különbözik tőlük, hogy nemcsak iróniával, de humorral is szemléli saját magát, például amikor így nyilatkozik: „csakis a «perverz» beállítások (vagy képzetek) izgatnak föl, ami kisebbséjta kellemetlenséggel jár, hiszen mindig elsősorban a nagyon fiatal lányok vonzanak”. Családi háttéréről is nyíltan ír. Nem hallgatja el, hogy bár nagyszülei baloldaliak, Dreyfus hívei voltak, szülei már jobboldali anarchistának, Pétain híveinek vallották magukat. Megszállottként hirdették az európai egység gondolatát, s mivel utálták az angolokat, németre, majd spanyolra járatták gyerekeiket. Nem kedvelték a zsidókat, noha antiszemitizmusukból hiányzott a harciasság, a vallásos szenvedély, a megvetés. Nem idegenkedtek a zsidóktól, de osztották Maurras véleményét, aki numerus clausus bevezetését óhajtotta.

E leleplezés azért tanulságos, mert nemcsak Robbe-Grillet szüleire, de az egész korszakra éles fényt vet. A felszabadulás után Pétain volt hívei ellenállóknak tüntették föl magukat, francia nők ugyanabban az ágyban fogadták a szövetséges katonákat, amelyik még alig hűlt ki a németek után. Az önéletíró nem hallgatja el, hogy az örökösen ráógumit fogyasztó amerikai katona nem volt népszerű a francia átlagember szemében. Felelőtlen idegen látszatát keltette, s nem is egészen alaptalanul. Robbe-Grillet szüleinek családi házáat is a szövetségesek bombái döntötték romba, s tőle nem messze, Aunay-sur-Odon városkát is az amerikai légierő tette a földdel egyenlővé, egy nappal a németek kivonulása után, midőn a helyi lakosság éppen a szabadságát ünnepelte. Az atombomba ledobásának híre csak megerősítette a hiedelmet, hogy Amerika gátlástalanul és fölöslegesen pusztít.

Belső átélés és távlat egyaránt jellemző arra, ahogyan Robbe-Grillet a negyvenes évekről ír. A háború alatt a Maschinenfabrik nürnbergi üzemében dolgozott. A németek jól bántak velük, mint ahogyan a megszállás Franciaországban is tiszteletet érdemlő fegyelmezettség benyomását keltette. Amikor 1943-ban Robbe-Grillet évjáratát hívták be munkaszolgálatra, Edith Piaf énekelt a Bajorországba induló fiataloknak. A mezőgazdasági iskola igazgatója nagy beszédet tartott: „Fiatalemberek! Menjenek Német-honba. Egy nagy országgal fognak megismerkedni.” 1945-ben a fiatalok visszatértek hazájukba. Ugyanez az igazgató fogadta őket. „Már régi ellenállónak számított és így nehézség nélkül megőrizhette állását. Ismét a helyzethez illő beszéddel köszöntött bennünket az iskolában.”

Robbe-Grillet afféle látogatónak érezte magát bajor földön. Szép hangversenyeket hallott, és közelebbről is megismerkedhetett a német kultúra nagy értékeivel. A Harmadik Birodalomban uralkodó példás rend másik arcáról csak 1945-ben szerzett tudomást. A leleplezés mélyen megrendítette, s ezért is került közeli kapcsolatba a baloldallal. Tapasztalatai azonban hamarosan kiábrándították. 1947-ben Bulgáriába utazott, hogy részt vegyen „Az újjáépítés nemzetközi brigádjai”-nak munkájában. Élményei néhány

nap múlva arra készítették, hogy hazautazzék. 1969-ben ismét kellemetlenség érte. Pozsonyban forgatott filmet. Amikor augusztus 20-án este sétára indult, egy rendőr ököllel az arcába vágott, és kitorpte két fogát.

E személyes tapasztalatok általánosító érvénnyel szerepelnek Robbe-Grillet önéletrajzában. Az író nemcsak Hitlert és Sztálint kárhóztatja, de a rendet is, mely korlátlan hatalmat adott kezükbe. Ha dönteni kell rend és zűrzavar között, Robbe-Grillet inkább ez utóbbit választja, ugyanis hite szerint a rendben nem érvényesülhet a szabadság. Bizalmatlanná vált a politikai elkötelezettséggel szemben, mert arra a következtetésre jutott, hogy könnyen vezet türelmetlenséghez. Megérti, hogy utolsó éveiben Roland Barthes tele volt belső bizonytalansággal, úgy érezte, hogy „a marxizmustól a nyelvészig mindenről beszélt, de egyiket sem ismerte igazán”. Sartre tevékenységében is azt találja vonzósnak, hogy nagy vállalkozásai mind kudarcba fulladtak; ő maga tette kérdésessé őket. Irtózik az egyoldalúságtól, attól a felfogástól, mely szerint a világ állapot s nem folyamat. Az elvakultság szavát hallja az olyan beszédben, mely mögött az igazság biztos tudata rejlik. Egyenesen azt állítja: „Az igazság végül is mindig az elnyomást szolgálta.”

Az a felismerés vezeti, hogy a szabadság elválaszthatatlan az önellentmondás képességétől. Csakis az lehet szabad, aki nem veszi túl komolyan magát. Megoldhatatlan ellentmondást lát kiszámíthatóság és öntörvényűség között, s egyértelműen az utóbbit részesíti előnyben, mikor így fogalmaz: „Köszöntlek, magányos ember, ki 'nem'-et mondasz a dolgok rendjére.” Ugyanakkor mégsem tudja túltenni magát azon a hiedelmen, hogy műve holmi megváltó szerepet játszhat, mintegy új utat nyitva a jövő emberének, pontot téve a történelemre. Minden igazi író a végső könyvet akarja megírni, s őt is ez a szándék fűti.

Nem a kifejezés pontosságára törekszik, mert nem hisz abban, hogy az írónak mondanivalója volna. Ezt a nézetét azonban hiba lenne félreérteni. Íróként csakis anyagának megmunkálása iránt érez elkötelezettséget, de – a vállalt önellentmondás jegyében – úgy gondolja, hogy művei mégis mondani fognak valamit olvasójuknak, miután már befejezte őket – függetlenül az ő szerzői szándékától.

Milyen értékek mellett száll síkra? A szellemi élvezetek fensőbbségét hirdeti, vállalva, hogy a kisebbség érdekeit képviseli. Szenvedéllyel marasztalja el a képernyő előtt töltött kényelmes órákat. Olyannyira türelmetlen a „populáris regiszterrel” szemben, hogy még Hitchcockot is kegyetlenül megrója. Szeretné, ha a mozgókép visszatérne a néma korszak igényességéhez. Pierre Boulezben látja szellemi rokonát, mert ő is olyan „mosolygó terrorista”, aki türelmetlen az olcsó művészettel szemben, és szellemi igényességre akar nevelni. Zenész kortársához hasonlóan Robbe-Grillet is azt vallja, hogy minél tartalmasabb, annál kevésbé nyilvánvaló a műalkotás üzenete. Reméli, hogy közönsége úgy érzi, érdemes időt szánni az ő könyvének olvasására, mert árnyalt jelentésű művet alkotott, és így sikerült megteremtenie a gazdag befogadás lehetőségét. Meggyőződése, hogy valóban elérte ezt a célját, hiszen kivételes tömörséggel s ugyanakkor könnyedséggel megírt önéletrajza rendkívüli képzelőerőre s a nyelv fölényes művészerére vall. Korunk egyik legeredetibb alkotója olyan művel gazdagította a közönséget, mely egyrészt új megvilágításba helyezi az ő életművét, másfelől pedig az önéletírás műfajának legszebben megformált teljesítményeivel is kiállja a versenyt.

SEGEDY-MASZÁK MIHÁLY